ETIMOLOGII TOPONIMICE ÎNTRE ISTORIE, GEOGRAFIE ŞI LINGVISTICĂ. NOTE PE MARGINEA MDTM

ANA-MARIA PRISACARU*

În principiu, analiza lingvistică corectă a formei toponimului şi identificarea raportului de motivare dintre acesta şi referentul geografic asigură stabilirea cu succes a etimoanelor numelor topice. Există, însă, situaţii când documentarea istorică şi/sau geografică poate genera detalii clarificatoare, care pot cauza răsturnări de situaţie chiar şi în cazul unor etimologii aparent facile.

În lipsa unor informaţii istorice exacte, N. Iorga încearcă să explice numele satului botoşănean Rânghileşti, atestat documentar la 1582 (DRH, A, VII: 522), invocând numele Ryngallei, soţia lui Alexandru cel Bun (Iorga 1918: 110). Dar actul de donaţie de la 1421 nu confirmă proprietăţi ale acesteia aici, ci doar în zona Volovăţului şi a târgului Siret. În cazul oiconimului în chestiune, datele istorice trebuie corelate cu situarea satului într-o zonă de bilingvism româno-ucrainean, motiv pentru care, paralel cu forma românească, a circulat un derivat vechi ucrainean cu sufixul *-owci*, anume *Râng㔺uţi*, atestat la 1735–1736 (Iorga 1904: 200) şi care, iniţial, desemna probabil acelaşi referent. Abia la 1786 cele două sate sunt menţionate ca unităţi administrative distincte: *Râng㔺uţii*, în ţinutul Dorohoi, proprietate a hatmanului Costachi Ghica, şi, în imediata apropiere, dar în ţinutul Iaşi, *Rânghileştii*, moşie a vornicului Sturza (Caproşu, Pricop 1972: 323). Deoarece etimologia trebuie să explice ambele forme, iar numele *Ryngalla* nu răspunde acestei cerinţe, în MDTM s-a propus ca etimon antroponimul slav *Ringo* (MDTM: 348/1).

Amplasarea în aceeaşi zonă de interferenţă lingvistică româno-ucraineană a permis explicarea numelui satului Broscăuţi (judeţul Botoşani), pentru care nu există atestări foarte vechi, prin raportare la numele satului omonim din judeţul Storojineţ, care apare în documente la 1448 ca *Borisovo selo* „satul lui Boris” (DRH, A, I: 390), evoluând formal la *Boriscouţi* (1456), *Boriscăuţi* (1616), *Boroscăuţi* (1735) şi, finalmente, la *Broscăuţi* prin atracţie paronimică la apelativul *broască* (MDTM: 65/1). Aşadar, în condiţiile derivării cu sufixul ucrainean *-owci*,

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române, Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

ALIL, t. LVII, 2017, Bucureşti, p. 311–316

BDD-A30154 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:25 UTC)

se respinge ca bază antroponimică numele românesc *Broască*, vehiculat de unii lingvişti (Iordan 1963: 422 şi Petrovici 1970: 175), şi se propune ca etimon numele de persoană ucrainean *Boris(ko)* (MDTM: 64/2).

Rămânând în contextul bilingvismului, supunem atenţiei oiconimul bucovinean *Crăiniceşti*, atestat la 1490 ca provenind de la supranumele *Crainicul* (DRH, A, III: 135). În perioada ocupaţiei habsburgice, acesta a fost preluat iniţial în germană într-o formă apropiată de cea românească, anume *Kraynicest* la 1775, respectiv *Kraynicestj* la 1781 (MDTM: 198/2). Ulterior, însă, printr-o adaptare fonetică mai accentuată (reducerea diftongului descendent *-aį-* la *-a-* şi substituirea velarei surde *c* prin perechea sa sonoră *g*) s-a ajuns în 1785 la forma *Granitschestie*, reluată de vorbitorii români ca *Grăniceşti*, posibil şi pentru că satul se afla la graniţa dintre Bucovina istorică şi Moldova[1]. În continuarea acestei idei, amintim şi toponimul *Măgheruş* de pe valea Trotuşului, provenit din numele topic maghiar *Mogyoros* „cu aluni". Situarea referentului geografic la limita dintre Moldova şi Ardeal a făcut ca această formă adaptată fonetic la specificul limbii române să fie concurată în vorbirea localnicilor de varianta *Moghioroş*, preluată ca atare din maghiară, cel mai probabil datorită atracţiei la apelativul *Magyaros* „maghiar" (Cojocaru 2005: 67).

Iată cum, uneori, poziţionarea geografică a referentului poate conduce spre piste etimologice false. Nu este şi cazul satului băcăuan Mărgineni, al cărui nume este motivat de situarea sa la marginea târgului Bacău (Butnaru 2009: 62). De această dată, informaţia geografică susţine etimologia, eliminând dubiul asupra unei posibile baze personale, care se confirmă, însă, în cazul oiconimului omonim din judeţul Neamţ, ce îşi are originea într-un antroponim: Toader *Margine*, menţionat la 1532 printre boierii cărora Petru Rareş le întăreşte satul Mărgineni (MDTM: 260/2).

Se constată, aşadar, că şi tipul toponimic, descriptiv sau personal, poate fi stabilit fără dubii doar în condiţiile unei documentări riguroase atât lingvistice, cât şi istorico-geografice. Nu sunt rare situaţiile când etimologii aparent facile se dovedesc a fi eronate la o cercetare atentă. Oiconimul *Poieni*, de exemplu, numele vechi al unui sat din comuna Bâra, judeţul Neamţ (astăzi *Slobozia*) ne trimite cu gândul, în mod firesc, la un loc cu poieni unde s-a înfiinţat satul. Acesta, însă, apare atestat într-un document de la 1519 (DIR, A, XVI–I: 151), prin care Ştefan Voievod îi întăreşte boierului Cozma Şarpe satul Poienile, al cărui fost proprietar este un anume Ivan, menţionat la 1572 cu numele întreg de Ivan *Poiană* (DIR, A, XVI–III: 9). Un alt toponim care, la o primă vedere, trimite la un termen geografic este *Balcani*, atestat la 1477 ca *Bâlcani* (DRH, A, II: 317), a cărui formă pare să aibă la bază entopicul *bălc*/*bâlc*. În realitate, acest oiconim care denumeşte un sat din comuna Balcani, judeţul Bacău, este personal, fiind format de la numele boierului Petru *Bâlco* cu sufixul colectiv *-ani* (MDTM: 21/2).

[1] Atracţia la apelativul *graniţă* l-a determinat pe Iorgu Iordan să considere oiconimul o „creaţie nouă" (Iordan 1963: 216).

BDD-A30154 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:25 UTC)

În MDTM găsim multe astfel de oiconime care par a fi motivate de calitatea sau vegetaţia locului denumit, dar pentru care cercetarea documentară a relevat etimoane personale: *Galbenii*, comuna Tănăsoaia, judeţul Vrancea, provenind de la supranumele boierului Nistor *Galbenul* (MDTM: 181/1), *Ruginoasa*, comuna Ruginoasa, judeţul Neamţ, cu originea în numele de familie *Rugină* (*ibidem*: 354/2), *Movilenii*, comuna Şendreni, judeţul Galaţi, care are la bază numele stolnicului Ioniţă *Movilă* (*ibidem*: 278/1), *Slobozia Movilei*, numele unui fost sat din judeţul Galaţi, provenind de la numele de familie al căpitanului de Covurlui Constantin *Movilă*, menţionat la 1772 ca proprietar al sloboziei (*ibidem*: 378/1), *Dumbrăvenii*, comuna Dumbrăveni, judeţul Suceava, derivat de la numele boierului *Dumbravă* (*ibidem*: 156/1), *Sălcenii*, desemnând un fost sat din comuna Găgeşti, judeţul Vaslui, a cărui bază antroponimică este numele de familie al boierului Toma *Salce* (*ibidem*: 361/2) ş.a.

Interesant este cazul toponimului *Gerul*, din judeţul Galaţi, care s-ar explica prin curenţii de aer rece care se formează pe Valea Gerului, motiv pentru care „pe această vale, locuitorii comunei [Costache Negri] nici vara nu înnoptează fără îmbrăcăminte mai groasă când merg cu animalele la păşunat” (Mehedinţi 2007: 13). Ipoteza nu se susţine, însă, ştiinţific şi MDTM clasează toponimul ca personal, provenind de la un nume de persoană atestat în documente vechi din Muntenia şi Moldova (MDTM: 187/1).

Numele satului Găurile din comuna Vizantea-Livezile, judeţul Vrancea, este un alt oiconim aparent descriptiv. Fără a cunoaşte împrejurările istorice în care a avut loc procesul denominativ, Iorgu Iordan îl include în seria „topograficelor” şi îl explică de la „găurile în care-i vârât [satul]” (Iordan 1963: 27). Acesta provine, însă, de la numele de familie *Găure*, menţionat într-un act de la 1779, în care este citat ca martor un Vasile Găure din Găuri (MDTM: 184/2). Tipul personal este confirmat, în plus, şi de pluralul masculin *Găurii*. Aici, ca şi în cazul altor toponime personale prezentate în dicţionar, anume *Cârligii*, provenind de la numele de persoană *Cârlig* (MDTM: 82/1), *Cosiţii*, cu baza antroponimică în numele de familie *Cosiţă* (*ibidem*: 101/1), *Oglinzii*, provenit de la antroponimul *Oglindă* (*ibidem*: 294/1), *Tulnicii*[2], cu originea în numele de persoană *Tulnic* (*ibidem*: 423/1), *Urzicii*, provenind de la antroponimul *Urdzică* (*ibidem*: 434/2), avem a face cu aşa-numite „hibride morfologice” (*ibidem*: XVII), rezultate în urma

[2] Interesant este că, în cazul acestui oiconim, o presupusă bază descriptivă este infirmată, pe lângă pluralul masculin *Tulnicii*, şi de apariţia apelativului *tulnic* într-o zonă în care se utilizează sinonimul său parţial *bucium*. Într-o situaţie similară, şi Mircea Ciubotaru pune sub semnul întrebării tipul descriptiv al toponimului *Fundul Şiştarului* (comuna Valea Ursului, judeţul Neamţ) în aria de răspândire a apelativului *doniţă* (Ciubotaru 2013: 298). Astfel de dubii nu apar, însă, în cazul oiconimului *Puţureni* din comuna Coţuşca, judeţul Botoşani la baza căruia stă entopicul *puţ*, care apare în această zonă nordică a Moldovei, marcată de utilizarea apelativului *fântână*, ca o excepţie de la aria sa de răspândire „ce se întinde spre nord până la o linie aproximativă Piatra Neamţ – Iaşi (pentru secolele XVII–XIX, pentru zona Vaslui – Iaşi, atestările reprezintă aproape exclusiv toponime [vezi satele vasluiene Puţul Olarului, +Puţenii])” (Dumistrăcel 1983–1984: 157).

BDD-A30154 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:25 UTC)

interferenței dintre sistemul toponimic personal şi cel descriptiv. Aceste forme de plural masculin ale toponimelor diferă de formele de plural ale apelativelor corespunzătoare (*cârligele*, respectiv *cosițele*, *oglinzile*, *tulnicele*, *urzicile*), constituind indicii sigure pentru baza antroponimică a numelor topice.

Toponimia românească a lui Iorgu Iordan abundă în exemple de oiconime personale provenind de la numele proprietarului sau al întemeietorului satului, pe care lingvistul le include prea lesne în categoria toponimelor „psihologice", „care exprimă o reacțiune afectivă, o luare de poziție sentimentală din partea creatorilor lor, nu față de loc, ci față de om: un sat, să zicem, este numit după o particularitate fizică ori psihică a întemeietorului, a stăpânului sau a locuitorilor lui, […] un defect (real ori numai presupus)" (Iordan 1963: 314). Iată doar câteva exemple de etimologii eronate, excerptate din MDTM cu corecția corespunzătoare: *Blânzii* (comuna Corod, județul Galați), provenind de la numele boierului *Blândul* (MDTM: 45/2), *Bărboşii* (comuna Lețcani, județul Iaşi), cu originea în supranumele judelui Neagu *Bărbosul* (*ibidem*: 33/1), *Buzații* (comuna Răcăciuni, județul Bacău), la baza căruia stă porecla stolnicului Mihul *Budzatul* (*ibidem*: 72/1), *Deocheații* (comuna Movilița, județul Vrancea), obținut de la numele de familie al răzeşului Ştefan *Ochiul* prin derivare parasintetică (*ibidem*: 290/2), *Scurții* (comuna Laza, județul Vaslui), cu baza antroponimică în numele de familie al lui Ignat *Scurtu* (*ibidem*: 369/1), *Stângacii* (comuna Pungeşti, județul Vaslui), provenind de la supranumele boierului Ivan *Stângaciul* (*ibidem*: 385/1), *Uscații* (comuna Războieni, județul Neamț), având la bază numele panului Ion *Uscatul* (*ibidem*: 434/2), *Vârstații* (comuna Lungani, județul Iaşi), provenind de la numele lui Ivanco *Vârstatul* (*ibidem*: 440/2) etc. Aparența de toponime calificative este conferită de pluralul direct, explicabil prin caracterul semantic motivat al antroponimelor care determină atracția la seria apelativelor (Moldovanu 1970: 32).

Nu doar astfel de oiconime cu plural direct au putut fi încadrate eronat în seria descriptivelor în urma atracției paronimice dintre etimon şi un apelativ. De exemplu, *Costileva* (județul Suceava), care este un derivat adjectival ucrainean de la numele de persoană *Kostylo* cu sufixul posesiv *-eva* (MDTM: 102/1), a fost considerat de I. Iordan ca descriind o particularitate fizică a locuitorilor satului, plecând, probabil, de la adjectivul *costeliv* (Iordan 1963: 316). Menționăm aici un alt toponim cu aparentă conotație depreciativă[3], anume *Pogana* (județul Vaslui), care are la bază numele lui Nicoară *Pogan* (MDTM: 329/1), dar pe care acelaşi

[3] Atunci când anumite nume de localități pseudo-calificative au fost resimțite ca depreciative, oficialitățile au ales, cu consecința ruperii acestora de etimon, să le înlocuiască cu denumiri neutre. Oiconimul *Speriați*, de exemplu, deşi provine de la de la supranumele *Speriatul*, s-a considerat că sugerează o trăsătură negativă a locuitorilor satului prin prisma apropierii de adjectivul *speriați*, motiv pentru care a fost înlocuit în 1964 cu denumirea *Pădureni* (MDTM: 381–382). Numele satului Şătrăreni, având la bază supranumele lui Alexa *şătrar*, a fost asociat cu *şatra* țiganilor, fiind înlocuit în 1964 cu *Stejarii* (*ibidem*: 392/2). La fel, *Tâlhăreştii* (de la supranumele *Tălharul*, asociat cu apelativul *tâlhar*) a fost substituit prin *Codrenii* (*ibidem*: 412/1), *Tâmpeştii* (de la de la numele de persoană *Tâmpea*, apropiat de apelativul *tâmpit*) a fost înlocuit cu *Valea Mare* (*ibidem*: 412/2–413/1) etc.

BDD-A30154 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:25 UTC)

lingvist îl încadrează în seria toponimelor „sociale” în baza asocierii cu apelativul *pogan* „urât, straşnic, grozav”, „sinonim afectiv al lui *drac*” (Iordan 1963: 249).

În cazul oronimului personal *Răiuţ*, provenit de la un nume de persoană **Răieţ* cu baza în bulgarul *Raĭo* (MDTM: 343/2), apropierea de apelativul **răiuţ*, diminutiv de la *rai*, l-a determinat pe Al. Rădulescu să găsească o explicaţie etimologică în „situaţia de «rai»” existentă pe acest munte, unde, deşi la altitudine mare, cresc pomi şi arbuşti (nuci, migdali, piersici, viţă-de-vie, trandafiri sălbatici şi măceşi), despre care „se ştie că sunt mai plăpânzi” (Rădulescu 1937: 78).

Uneori, nici documentarea riguroasă nu oferă răspunsuri fără echivoc în stabilirea etimologiilor toponimice, şi atunci doar pregătirea, experienţa şi intuiţia toponimistului îi pot determina opţiunea pentru o anumită soluţie. Pentru numele satului Falcău, de exemplu, în MDTM ni se indică ca etimon posibil antroponimul vechi ucrainean **Wolkov* „al Lupului”, infirmându-se tipul toponimic descriptiv pe motiv că „este mai greu de crezut că într-o zonă în care lupii erau peste tot, un hidronim precum «Pârâul lupului» ar fi avut o valoare distinctivă, mai ales că desemna un curs de apă de o lungime apreciabilă” (MDTM: 160/2). Dubii au existat şi la încadrarea toponimului *Nadişa*, considerat finalmente personal, provenind de la numele boierului Ion *Nadeşu*, numit şi *Nadi*ş în unele documente (MDTM: 280). Dacă s-ar fi acceptat ca etimon maghiarul *nádas* „cu stuf, stufos”, menit să trimită la o caracteristică a locului denumit, s-ar fi ignorat existenţa proprietarului satului şi, totodată, ar fi rămas neexplicat sufixul moţional *-a*, cerut de acordul cu entopicul subînţeles *vale*. Şi în cazul toponimului *Simila* a cântărit mai mult probabilitatea de a fi personal, derivat de la un nume de persoană *Smil* cu sufixul posesiv *-ja*, deoarece baza apelativică, anume adjectivul ucrainean *smilyj*, nu este compatibilă cu nicio categorie toponimică, desemnând doar calităţi proprii omului: „îndrăzneţ, curajos; obraznic” (MDTM: 374/2).

Prin cele câteva exemple excerptate din MDTM sperăm să fi reuşit să subliniem, o dată în plus, stringenţa documentării interdisciplinare în stabilirea etimoanelor toponimice, concurată de buna pregătire lingvistică a toponimistului, care este obligat să trateze cu precauţie chiar şi etimologiile aparent facile.

BIBLIOGRAFIE

Butnaru 2009 = Daniela Butnaru, *Toponimia satului Mărgineni*, în vol. *Mărgineni, un sat la porţile Bacăului*, autori: Dănuţ Doboş, Petronel Zahariuc, Daniela Butnaru, Anton Coşa, Iaşi, Editura Sapientia.

Caproşu, Pricop 1972 = I. Caproşu, A. Pricop, *Documentele satului Rânghileşti*, I, în „Cercetări istorice”, III, p. 315–328.

Ciubotaru 2013 = Mircea Ciubotaru, *Cercetări de onomastică. Metodă şi etimologie*, Iaşi, Casa Editorială „Demiurg Plus”.

Cojocaru 2005 = Vlad Cojocaru, *Toponimia văii mijlocii a Trotuşului. Dinamica structurilor toponimice*, Iaşi, Casa Editorială „Demiurg”.

Dumistrăcel 1983–1984 = Stelian Dumistrăcel, *Rolul variabilei geografice: „lacul” de lângă puţ*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară”, XXIX, p. 139–174.

BDD-A30154 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:25 UTC)

Iordan 1963 = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei.
Iorga 1904 = N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. VII, partea a 3-a, Bucureşti, Editura Ministerului de Instrucţie.
Iorga 1918 = N. Iorga, *Cronică. Doamna Ringala*, în „Revista istorică", IV, nr. 4–10, p. 110.
Mehedinţi 2007 = Ioan Lucian Mehedinţi, *Monografia comunei Costache Negri, judeţul Galaţi, România*, Galaţi, Editura Fundaţiei Universitare „Dunărea de Jos".
Moldovanu 1970 = Dragoş Moldovanu, *Legile formative ale toponimelor româneşti cu radical antroponimic*, I. *Formaţii de plural*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", XXI, p. 15–47.
Petrovici 1970 = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie*, Bucureşti, Editura Academiei.
Rădulescu 1937 = N.Al. Rădulescu, *Vrancea. Geografie fizică şi umană*, Bucureşti, Societatea Regală Română de Geografie.

Sigle

DIR, A = *Documente privind istoria României*, A. *Moldova*, vol. XVI–I (1953), XVI–III (1951), Bucureşti, Editura Academiei.
DRH, A = *Documenta Romaniae Historica*, A. *Moldova*, vol. I (1975), II (1976), III (1980), VII (2012), Bucureşti, Editura Academiei.
MDTM = *Mic dicţionar toponimic al Moldovei (structural şi etimologic)*, Partea I. *Toponime personale*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2014.

TOPONYMICAL ETYMOLOGIES BETWEEN HISTORY, GEOGRAPHY AND LINGUISTICS. NOTES CONCERNING MDTM

ABSTRACT

Usually, the accurate linguistic analysis of the toponym's form and the identification of the relation between this one and the geographical object provides the successfully establishment of the topic names' etymons. There are, yet, situations when the historical and/or geographical documentation can generate enlightening details, which can determine turnabouts even in the case of some apparently easy etymologies.

Keywords: *toponymy*, *etymology*, *historical and geographical documentation*, *interdisciplinarity*.

BDD-A30154 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:25 UTC)